

עין יצחק

פינת ההלכה השבועית
מאת מרן הראשון לציון
הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א
בעל ה'ילקוט יוסף'

פר' משפטים תשע"ט | גליון מס' 121

כתיבה ועריכה: הרב יצחק קורלנסקי

פירות וירקות מרוסקים – מהי ברכתם?

מהו גדר הריסוק המפקיע את הפרי מברכתו? | האם רש"י בפירושו פוסק או רק מפרש? | מתי נאמר הכלל 'ספק ברכות להקל'? | ברכת עוגת קוקוס וכיו"ב

גומע. וכן כתב בספר הפרדס - לרבינו אשר ב"ר חיים (שער ד, אות ח ויג), שאפילו ריסקם לגמרי, ברכתם 'בורא פרי העץ'.

הסוברים שריסוק גמור משנה הברכה

לעומתם, רש"י (ברכות שם) פירש ש'טרימא' המדובר בגמרא היינו "דבר הכתוש קצת ואינו מרוסק", ומשמע שדוקא אם כתוש קצת ואינו מרוסק לגמרי, ועדיין רואים שזה פרי, אך אם מרוסק לגמרי - ברכתו 'שהכל', משום דלאו במילתייהו קיימי כדמעיקרא. ולדבריו יש לבאר שמה שאמרו בגמרא לענין תרומה שמותר לעשות ממנו 'טרימא' ולא שכר, דמשמע לכאורה שתמרים שמיעכן - עדיין במילתייהו קיימי כדמעיקרא, בכל אופן, ואין בזה הפסד עד שיהא שכר, שיש לחלק בין דיני ברכות לדין תרומה, שלגבי דין תרומה אין לשנות מדבר שהוא אוכל מוצק למשקה נוזלי, כיון שיש בזה משום הפסד התרומה. אבל לענין דיני ברכות - צריך שתהיה צורת הפרי ניכרת, ולכן אם אינו כתוש לגמרי מברכים עליו כברכתו.

רש"י - מפרש הוא ולא פוסק

ואמנם המאירי (הקדמה לספרו בית הבחירה לאבות, עמוד נד) כתב באופן כללי שרש"י פרשן הוא ולא פסקן, שבפירושו לא נתכוין לפסק הלכה אלא לפירוש בעלמא, (וראה בברכי יוסף או"ח סי' י, סי' רפד, מחזיק ברכה י"ד סי' י"ב, חו"מ סי' כה סקל"א, ובספר עין יצחק ח"א עמ' שנו), אם כי לא כל דבריו, כמו מה שכתב בפירושו שכן ההלכה, וכל שכן מה שכתב בספרי ההלכה שלו, שודאי שהם הלכה, אלא מה שפירש דברי הגמרא, וכגון בדין מה שכתב ש'טרימא' היינו שהוא כתוש קצת ואינו מרוסק.

ראשונים נוספים הסוברים כרש"י

אבל באמת יש לנו עוד כמה ראשונים שכתבו כדבריו. כן כתב הריטב"א (שם ד"ה תמרים) שהטעם שברכתם 'בורא פרי העץ' משום דבמילתייהו קיימי, אבל אם נתרסקו לגמרי עד שעברה צורתם, מברכים עליהם 'שהכל'. וכן כתב בתרומת הדשן (סימן כט). וכן נראה דעת הטור (סימן רב) שכתב שתמרים שכתשם קצת ואינם מרוסקים לגמרי, מברך עליהם 'בורא פרי העץ', ומשמע שאם מרוסקים לגמרי, מברך עליהם 'שהכל'. וכן מבואר בתשובת מהרי"ק (שורש מג).

שאלה: מה מברכים על רסק פירות, או על רסק תפוחי-אדמה (פירה)?

מהו גדר הריסוק המפקיע את הפרי מברכתו?

תשובה: מבואר בגמרא (ברכות לח ע"א) שתמרים שעשו אותם 'טרימא', דהיינו שריסקו אותם, מברכים עליהם 'בורא פרי העץ'. מאי טעמא? משום ש"במילתייהו קיימי כדמעיקרא" - שגם אחרי שנכתשו, קיימים הם כבתחילה, ואינו מיץ שיצא מהפרי, כמו דבש תמרים, שהוא דבר חדש, שמוגדר בגמרא (שם) כזיעה בעלמא. וכיון שזה הפרי עצמו, לכן מברכים עליו 'בורא פרי העץ'.

ונחלקו הראשונים בפירוש דברי הגמרא. יש מפרשים שזה דוקא כשריסק את התמרים מעט, ועדיין ניכר שהם תמרים, בזה מברכים 'בורא פרי העץ', אבל אם ריסקם לגמרי, שכמעט לא ניכר שהם תמרים, ברכתם 'שהכל נהיה בדברו'. ויש אומרים שאפילו ריסקם לגמרי ולא ניכר צורתם, מכל מקום כיון שהוא הפרי עצמו ולא המיץ היוצא ממנו, ברכתו כברכת הפרי - 'בורא פרי העץ'.

הסוברים שאפילו נתרסקו לגמרי לא נשתנה הברכה

דעת רוב הראשונים שאפילו ריסקם לגמרי, ברכתם 'בורא פרי העץ'. כך דעת הרמב"ם (פ"ה מהל' ברכות ה"ד), ספר הערוך (ערך טרימא), וכן כתב האור זרוע (סי' קסו), הרוקח (סי' שמא), פסקי הרי"א (ז' ברכות פ"ו ה"א אות יט). וכן כתב הרמב"ן (חולין קכ ע"ב) שרק דבש תמרים ברכתו 'שהכל', שהוא מוגדר בגמרא כזיעה בעלמא, אבל תמרים עצמם, אפילו שחוקים לגמרי - ברכתם 'בורא פרי העץ'. והביא שכך מפורש בתוספתא (פ"ב דבמעשר שני ה"ד), שם מבואר לענין מעשרות, שאין שוחקים תמרים כדי לעשות מהם שכר, לפי שהוא מפסידם, אבל שוחקים אותם ועושים מהם 'טרימא'. הרי שאם זה הפרי עצמו, אף שהוא שחוק, עדיין תורת פרי עליו. וכן כתב בחידושי הרשב"ץ (ברכות לח ע"א ד"ה ותמרי) ש'טרימא' היינו שכותשים ומרסקים התמרים ועושים מהם כמין חלות גדולות, והביא דברי התוספתא הנ"ל לענין מעשר, והביא דברי הגמרא (חולין שם) שאפילו שחוק והמכין וגמען, מברך עליהם בופה"ע, וביאר שאינו דומה לדבש תמרים שאינו שותה אלא היוצא מהן, שזיעה בעלמא הוא וברכתו 'שהכל', אבל הכא, בריסוק ומעיקה, גופן הוא

הלכה למעשה

עכ"פ לדעת רוב מנין ורוב בנין של הראשונים אין חילוק בין אם נתרסק הפרי מעט או הרבה, וברכתו 'בורא פרי העץ'. וכן תפוח-אדמה מרוסק אפילו לגמרי, ברכתו 'בורא פרי האדמה'. וכאמור, כך פסק הרמב"ם (פ"ה מהל' ברכות ה"ד) שכתב שתמרים שמיעכן ביד והוציא גרעינים שלהם ועשאם כמו עיסה, מברך עליהם תחילה 'בורא פרי העץ' ולבסוף ברכה אחת מעין שלש. ובבית יוסף הזכיר דבריו והביא דעת החולקים וסיים כדעת הרמב"ם. וכן בשולחן ערוך (סי' רב ס"ז) העתיק לשון הרמב"ם, שתמרים שמיעכם ועשאם כעיסה, יש לברך עליהם 'בורא פרי העץ'.

נמצא שלספרדים - ההולכים בכל דבר אחרי הוראות מרן הבית יוסף והשולחן ערוך - על תמרים שמיעכם, אף אם מיעכן לגמרי, ולא נשאר עליהם צורתם כלל, יש לברך 'בורא פרי העץ', שהרי גוף הפרי הוא, ואינו מיץ שיצא מהפרי. וכן תפוח-אדמה מבושלים מרוסקים לגמרי, שהוא התפוח עצמו, ולא מיץ שיצא ממנו, ברכתו 'בורא פרי האדמה'. וכך פסק הגאון רבי יהודה עייאש - לפני למעלה ממאתיים שנה - בשו"ת בני יהודה (ח"ב סי' צא) שאף במרוסק לגמרי, ברכתו כברכת הפרי.

דעת הרמ"א ומנהג האשכנזים

הרמ"א (סי' רב ס"ז) כתב שטוב לחוש לכתחילה לברך 'שהכל', אבל אם בירך 'בורא פרי העץ' יצא, כי כן נראה עיקר. והיינו שמעיקר הדין סובר הרמ"א שצריך לברך עליו 'בורא פרי העץ', אלא שטוב לחוש לדעת החולקים ולברך 'שהכל'. וכך נוהגים האשכנזים היוצאים ביד רמ"א, לברך על פירות ותפוחי מרוסק וכיו"ב 'שהכל'.

מדוע לא אמרין 'ספק ברכות להקל'?

מרן החבי"ב בספרו שיירי כנסת הגדולה (הגהות בית יוסף אות ט) תמה על מרן, איך פסק כדעת הרמב"ם שמברכים על זה ברכת בופה"ע, הרי קיימא לן שספק ברכות - להקל, מאחר שיש כמה פוסקים שכתבו לברך 'שהכל', ולכן כתב שגם להספרדים יש לברך על תמרים מרוסקים 'שהכל', כדעת הרמ"א, כי קיימא לן 'ספק ברכות להקל' אפילו נגד מרן השו"ע. וכן מרן החיד"א בשו"ת חיים שאל (ח"ב סי' טו) כתב כלל זה שלמרות שבדרך כלל נוהגים הספרדים כדעת מרן הבית יוסף, מכל מקום במקום שיש חשש שמא זו ברכה לבטלה, חוששים לדעת החולקים. וכך פסק בדין בכף החיים (סי' רב ס"ק נז) שעל כל דבר שנתרסק לגמרי ואין צורת הפרי ניכרת, יש לברך 'שהכל', וכ"כ רבינו יוסף חיים בשו"ת רב פעלים (ח"ב סימן כח).

אולם באמת יש לנו לפסוק שלא כדעתם, אלא כדעת מרן השו"ע, לברך ברכת הפרי, ומה שהקשה בשיירי כנסת הגדולה, הרי אף לדעת החולקים - דעת רש"י והריטב"א - אם בירך על תמרים שריסקם 'בורא פרי העץ' - יצא, כמו שכתב הרמ"א שאם בירך שאם בירך כן על דברים אלו - יצא, וכפי שביאר בחיי אדם (כלל נא סי' יב) כי סוף סוף הוא לא שיקר בברכתו, שאמר 'בורא פרי העץ', וכי זה לא יצא מהעץ!?! ואם כי אינו ניכר ולכן לדעתם לכתחילה יש לברך 'שהכל', אבל בדיעבד גם הרמ"א מודה שאם בירך 'בורא פרי העץ' יצא. ואם כן לא שייך בזה הכלל ש'ספק ברכות - להקל', שהוא שייך רק כאשר נכנס לספק ברכה לבטלה, ולחומר איסור ברכה לבטלה - שהוא מדאורייתא, לדעת מרן, אבל כאן אין ספק

ברכה לבטלה, כי סוף סוף לא שיקר בברכתו. וכיו"ב כתב המג"א (סימן רו סק"א) בדין פירות האילן שלא נגמרו, שאם בירך עליהם בדיעבד בפה"ע יצא. וכן כתב בברכת יוסף (ידיד, ח"ב עמ' כב) שבכהאי גוונא ליכא למיחש לספק ברכות, ועומד הכלל שקיבלנו הוראות מרן.

ברכות סותרות!?

ומה גם, שהגע עצמך, אם אכל מתמרים מרוסקים אלו כשיעור כזית המתחייב בברכה אחרונה, אם יברך עליו בתחילה 'שהכל', איך יברך עליו לבסוף מעין שלש - 'על העץ ועל פרי העץ' ויעשה כעין דבר הסותר!?! וגם לברך 'בורא נפשות' אינו יכול, שאם מחוייב לברך מעין שלש, אין ברכת נפשות פוטרת במקום מעין שלש, ולכן גם בתחילה יברך 'בורא פרי העץ'.

ספק-ספיקא

ובפרט שכאן יש ספק-ספיקא לברך 'בורא פרי העץ', שהרי כתב הפרי מגדים (סימן רב משב"ז סק"ד) שאף לדעת רש"י שתמרים שמיעכן לגמרי מברך עליהם 'שהכל', זהו דוקא כשעירב בהם דבש ותבלין והוה ליה כתרתי לגריעותא, שנשתנו בטעמים ובמראיתם, הא לאו הכי מברך 'בורא פרי העץ', וכן כתב בנשמת אדם (כלל נא סי' יב), וכן פסק המהרש"ם בדעת תורה (סימן רב סעיף ג). לפי זה הוה ליה ספק-ספיקא לברך עליהם 'בורא פרי העץ'. א. דעת הרמב"ם וכל הראשונים שאף תמרים שמיעכן לגמרי עד שאבדה צורתם, מברך 'בורא פרי העץ'. ב. את"ל כדעת רש"י, שמא כדברי הפמ"ג שדוקא כשעירב בהם דבש ותבלין, אבל אם לא עירב בהם, מברכים כברכת הפרי.

ולכן להלכה למעשה, הספרדים וכל בני עדות המזרח, מברכים על תמרים מרוסקים לגמרי 'בורא פרי העץ', ועל תפוחי מרוסקים 'בורא פרי האדמה' וכל כיו"ב, ואילו האשכנזים מברכים לכתחילה 'שהכל' ואם בירך 'בורא פרי העץ' יצא ויש לו על מה לסמוך. ואם אכל שיעור כזית ובירך 'העץ', מברך לבסוף ברכה מעין שלש. וכאמור, כל זה כשריסק את הפרי עצמו, אבל מיץ תפוזים שהוא זיעה בעלמא, ברכתו 'שהכל', ובדיעבד אם בירך 'בורא פרי העץ' יצא, כי סוף סוף זה יצא מהעץ.

פירות וירקות מרוסקים שנשתנו לגמרי

עוגות העשויות עם בוטנים, (בדרך כלל מכינים אותם בפסח), או עוגות קוקוס וכיו"ב, ברכתם 'שהכל', כי זה בתערובת ולא בפני עצמו. וכתב בברכת יוסף (שם) שמה שאמרו על תמרים שמיעכן שברכתם 'בורא פרי העץ', אינו שייך באופן שנשתנה הטעם ונשתנה השם והמראה וכן על ידי בישול ותערובת. והם חמשת התנאים הגרומים לשינוי הברכה: א. שינוי מראיתם. ב. שינוי שמם. ג. שינוי טעמים. ד. בישול. ה. תערובת. ובעוגות אלו שיש תנאים אלו ברכתם 'שהכל'. ומכל מקום מי שבירך על עוגת בוטנים 'בורא פרי האדמה', וכן על עוגת קוקוס 'בורא פרי העץ', יצא ידי חובה, ולא יחזור לברך 'שהכל', אלא שלכתחילה אנו נוהגים לברך עליהם 'שהכל' כי זה שונה מתמרים מרוסקים בפני עצמם. וכמו כן גזר מרוסק, שהוא בפני עצמו, ולא המיץ שיצא ממנו, ברכתו 'בורא פרי האדמה', והמיץ - ברכתו 'שהכל'.

'מינת ההלכה' של מרן הראשון לציון שליט"א משודרת בכל יום שישי בשעה 15:45 - 'כאן-מורשת'

ניתן להאזין גם בקו 'בית יצחק': 0772-660-880 בשידור חי וחוזר

להנצחות (להצלחות, לרפואות ולעילוי נשמות) ולקבלת הגליון במייל: yk3121405@gmail.com | כל הזכויות שמורות